

سومین کنگره بین المللی معماری و شهرسازی معاصر خاورمیانه

3rd International Congress
on Contemporary Architecture and Urbanism in the Middle East

بررسی معیارهای کالبدی فضاهای شهری با رویکرد ارتقاء حضور زنان

راحله پروین^۱، مظفر عباس زاده^۲

۱ دانشجوی کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاد واحد ارومیه

۲ دکتری معماری عضو هیئت علمی دانشکده ارومیه

چکیده

مقوله امنیت در رابطه با انسان و جوامع آن، از ابتدای خلقت بعنوان یک ضرورت در بقا مطرح بوده است و گذشت زمان بر اهمیت آن افزوده است؛ به گونه ای که به عنوان یکی از شاخص های اصلی توسعه معرفی می شود. احساس امنیت، پیشنیاز هرگونه توسعه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی محسوب شده و با سطح پیشرفت جوامع در ارتباط است. آگاهی از وضعیت احساس امنیت ساکنان یک اجتماع نقش موثری در شناخت چالش ها و راهکارهای توسعه یک جامعه داشته و در جهت تقویت زیرساختهای آن عمل مینماید. لذا خلق فضای شهری مناسب برای حضور زنان در فعالیتهای شهری، از طریق شناخت نیازهای کیفی و فضایی در شهر، باید به گونه ای باشد که به منظور ارتقای کیفیت محیطی و ایجاد بستری مناسب برای زندگی فعال شهری عمل کند. وجود جنسیت، خواه ناخواه تفاوت هایی را ایجاد میکند، این تفاوت در نیازها، فعالیتها و متعاقب آن در رفتارها نمود پیدا میکند و هر رفتار به کالبد مناسب خود محتاج است. هدف اصلی این پژوهش شناسایی معیارهای تأثیرگذار بر میزان فعالیت زنان در فضای شهری است. بنابراین ایجاد فضاهای شهری مناسب و پاسخگو به نیازهای زنان و روابط بین محیط و فعالیتهای آنها، ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر میباشد. روش تحقیق روش توصیفی-تحلیلی بوده و نحوه جمع آوری اطلاعات براساس اسناد و مدارک و مطالعات کتابخانه ای انجام شد. معیارهای استخراج شده از مطالعات شامل شرایط حمل و نقل و خوانایی فضاهای شهری میباشد. نتایج پژوهش نشان می دهد که با افزایش ایمنی و امنیت، زمان فعالیت و معاشرت پذیری در فضاهای شهری، میزان فعالیت زنان نیز افزایش می یابد.

واژه های کلیدی: کالبد فضاهای شهری، امنیت زنان، فعالیت، فضای شهری، حضورپذیری.

سومین کنگره بین المللی معماری و شهرسازی معاصر خاورمیانه

3rd International Congress
on Contemporary Architecture and Urbanism in the Middle East

۱- مقدمه

فضای شهری بستر زندگی و فعالیت شهروندان است و با توجه به ویژگی های افراد و گروه های سنی، اجتماعی و جنسی، باید بتواند محیط امن، سالم و پایدار و جذابی فراهم کند و به شیوه مناسبی به نیازهای مختلف تمام گروه های اجتماعی پاسخ دهد. شهرها به دلیل تمرکز بالای جمعیت و فعالیت های خارج از مقیاس انسانی و فراوانی ماشین، از شاخص های آرامش و امنیت فضای شهری کم کم فاصله گرفته اند [۱].

احساس امنیت در زنان می تواند در ارتقای الگوی فعالیت های اجتماعی موثر باشد و مشارکتی بهتر را در صحنه اجتماع به وجود آورد [۲]. عده ای از صاحب نظران شهرسازی اعتقاد دارند رویکرد های مسلط و قوانین شهری باعث ایجاد تبعیض های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، سنی و جنسی میان شهروندان می شود. برای مثال قوانین و مقررات منطقه بندی و کاربری زمین، شهر را به مناطق مختلف تجاری، مسکونی و غیره تقسیم می کند و بر اساس چنین تقسیم بندی هایی مردان بخش غالب فضا های عمومی و فعال شهر را در اختیار می گیرند و نواحی خصوصی تر، از آن زنان می شود [۳]. متأسفانه زنان و بسیاری از اقشار نه تنها از حق طبیعی خود، یعنی بهره مندی از فضاهای عمومی شهر محروم اند، بلکه به دنبال آن از سهیم شدن در فرآیند مشارکت و فعالیتهای اجتماعی نیز باز می مانند. یکی از مسائل موجود در فضاهای جنسیتی، نبود احساس امنیت زنان در این فضاهاست. یکی از راه های برقراری امنیت، تغییر و اصلاح کالبد شهرها و البته مهمتر از کالبد هر مکانی روح غالب بر آن مکان است که ناشی از روابط اجتماعی و مردمی است که به یکدیگر وابسته هستند. یعنی کالبد در رفتارها تأثیرگذار است و رفتارها در نحوه ی استفاده از کالبد شهر تأثیر می گذارند [۱]. روش تحقیق پژوهش حاضر توصیفی و تحلیلی و نحوه جمع آوری اطلاعات اسناد و مدارک و مطالعات کتابخانه ای انجام شد. فرضیه پژوهش به سه صورت در نظر گرفته شد. ۱- به نظر می آید عدم توجه کافی به نیازها و احتیاجات زنان در زندگی روزمره مانند ایمنی، امنیت و حضور فعال در جمع و ... میزان فعالیت آنان را در فضاهای عمومی کم رنگ کرده و اجازه انتخاب و استفاده را در این فضاها از آنان تا حدی سلب میکند. ۲- چنین به نظر می رسد که میزان فعالیتهای زنان اعم از فعالیتهای ضروری، انتخابی و اجتماعی در فضاهای شهری بسته به نیازها و مسئولیت های خانوادگی آنان، تحت تأثیر کیفیت فضاهای شهری موجود، محدود شده است. ۳- اگر بتوان مطابق با نیازهای زنان به خلق و ایجاد پتانسیلی در فضاهای عمومی شهری پرداخت، امکان و اجازه فعالیت در فضاهای شهری را برای این گروه گسترده تر خواهد کرد. تحقیق حاضر در پی آن است، به پرسش های زیر پاسخ دهد.

۱- چه معیارهایی در تعیین شاخص های سنجش امنیت اجتماعی زنان در شهر موثر است؟

۲- رعایت چه عواملی در مدیریت شهری می تواند سبب ارتقا امنیت اجتماعی زنان شود؟

لذا در این تحقیق سعی گردیده است تا با بررسی تاثیر کاربری های شهری بر احساس امنیت زنان و میزان تردد آنها در فضاهای عمومی شهر همچنین مشخص نمودن شاخص های امنیت اجتماعی برای حضور پذیری موثر زنان در شهر بعنوان اهداف پژوهش پیشنهاداتی جهت بهبود الگوی برنامه ریزی شهری موثر در ارتقاء امنیت ذهنی و عینی زنان ارائه شود.

۲- پیشینه تحقیق

آذین حاجی احمدی همدانی در پژوهش خود ۱۳۹۴ در پژوهشی که به بررسی معیارهای تاثیرگذار برافزایش میزان فعالیت زنان در فضاهای شهری پرداخت نتایج تحقیق نشان میدهد که با افزایش یا کاهش هر کدام از این شاخص ها، میزان مطلوبیت هم افزایش و یا کاهش می یابد. شاخص هایی مانند تجهیز فضاهای رها شده، نورپردازی، پاکیزگی محیط، ایجاد تعادل در فعالیت های شهری و جلوگیری از غلبه محیط های مردانه، وجود فضاهایی برای ماندن بیشتر در فضا، فعالیت های شبانه روزی و محیط هایی با نظارت اجتماعی بالا می تواند در ارتقای سطح فعالیت های زنان در فضاهای شهری مؤثر واقع شود.

سومین کنگره بین المللی معماری و شهرسازی معاصر خاورمیانه

3rd International Congress
on Contemporary Architecture and Urbanism in the Middle East

الهام ضبیطیان ۱۳۸۸ در تحقیقی با بررسی الگوی برنامه ریزی کاربری فضاهای شهری موثر بر افزایش امنیت زنان بیان کرد علاوه بر پویا و فعال بودن فضا، میزان آشنایی، خوانایی و نظارت بر فضا و دسترسی داشتن به امداد از جمله شاخص های اصلی موثر در برنامه ریزی کالبدی جهت ارتقاء امنیت زنان در فضاهای شهری هستند. لذا بالا بودن ضریب احساس امنیت نیز میتواند بدلیل افزایش میزان آشنایی، خوانایی نظارت و دسترسی به امداد در محیط مسکونی باز گردد و بطور مشابه با انتقال این شاخص ها به هر فضای عمومی شهری، امنیت فضا ارتقاء خواهد یافت همچنین بخش عمده مشکلات ناامنی زنان در فضاهای عمومی شهری، به زمان پس از تاریک شدن هوا برمیگردد. که نتایج مطالعات نشان داده شده است با افزایش رونق و حیات شبانه از طریق کاربری ها و فعالیت های دایر در شب و روشنایی و نظارت ناشی از آنها، ابران بیشتری در فضا حضور خواهند داشت و موجب ارتقاء امنیت خواهد شد.

تحقیقات محمد شبانی در بررسی شاخص های امنیت کالبدی به منظور حضور پذیری زنان در فضای شهری بیانگر این است که اولاً ایجاد کاربری هایی که بتواند مردم را جذب کند مانند پاساژها و بوتیک های فروش اجناس، رستوران ها و کافی شاپ ها و مجتمع های تجاری سبب افزایش حضور پذیری زنان می شود. ثانیاً حضور دکه های نگهبانی پارک های محدوده، به عنوان پشتوانه و تکیه گاه برای زنان به حساب آمده و در ایجاد امنیت اجتماعی زنان و حضور پذیری آن ها در جامعه موثر است. ثالثاً نورپردازی مناسب و صحیح ساختمان ها و خیابان ها و کمبود گوشه های دنج و فاقد نظارت از دیگر شاخص های امنیت اجتماعی زنان برای حضور پذیری به خصوص در کلانشهرهایی مانند مشهد می باشد. رابعاً دسترسی راحت به مناطق مورد نظر به کمک تسهیل رفت و آمد وسایل حمل و نقل عمومی و افزایش تاکسی های خطی و ایستگاه های اتوبوس امن تا حد زیادی می تواند به حضور زنان و امنیت آنان کمک کند.

علی گلی ۱۳۹۴ در بررسی عوامل موثر در احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی معتقد است که بین فرم فضا، وجود اطلاعات محیطی گمراه کننده، نور، آلودگی محیطی، میزان دسترسی به خدمات حمل و نقل عمومی و کیفیت فعالیت ها و کاربری زمین و احساس امنیت زنان همبستگی معنی داری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. از طرفی، با بررسی روابط چند متغیره در این تحقیق می توان ادعان کرد که متغیرهای نور، آلودگی محیطی، نفوذپذیری، دسترسی به خدمات حمل و نقل و کیفیت فعالیت ها و کاربری زمین به ترتیب بیشترین و کمترین تأثیر را در میزان احساس امنیت زنان در پارک دارند.

۳- مبانی نظری

احساس امنیت اجتماعی

احساس امنیت عبارت است از نوعی ذهنیت و جهت گیری روانی مثبت، رضایت بخش، فاعل کننده و آرامش بخش؛ همچنین به معنای فقدان هراس از اینکه ارزش های انسانی مورد حمله قرار گیرد یا به مخاطره بیفتد؛ همچنین به معنای نبود هراس و بیم نسبت به حقوق و آزادی های مشروع، داشتن اطمینان و آرامش خاطر، ایمنی، آرامش قلب و خاطر جمع بودن است [۴]. در واقع امنیت اجتماعی یک موضوع هویتی و نوعی تئوری مطرح در روابط بین الملل است که در جستجوی جنبه های اجتماعی تأثیرگذار در ارتباطات بین المللی می باشد. این تئوری بیانگر اهمیت و برجستگی فزاینده امنیت یا ناامنی اجتماعی یعنی موقعیت هایی که در آن گروه های مهمی در یک جامعه احساس می کنند هویت آنها بوسیله مهاجرت، واگرائی یا امپریالیزم فرهنگی در خطر است و تلاش می کنند تا از خود دفاع کنند. در گذشته هرگاه ملتی بدین شیوه ها احساس تهدید می کرد می توانست از دولتش بخواد تا بطور مقتضی بدان پاسخ دهد. با کدر شدن مرزها، به نظر می رسد که این امر دیگر امکان پذیر نیست اما می توان تهدیدات هویتی را با تقویت هویت و فرهنگ پاسخ داد. برای فهم روشن تر امنیت اجتماعی لازم است با نگاهی هر چند مختصر به مفهوم هویت پردازیم:

سومین کنگره بین المللی معماری و شهرسازی معاصر خاورمیانه

3rd International Congress
on Contemporary Architecture and Urbanism in the Middle East

هویت چیست؟

از نیاز طبیعی انسان به شناخته شدن و معرفی شدن (چه کسی بودن) هویت به معنی به چیزی یا جایی نشأت می گیرد. این احساس نیاز به تعلق، نیازی ذاتی و اساسی است که در هر فرد وجود دارد. به عبارت دیگر باید گفت هویت تعریفی است که فرد از خود و وجود خود می کند و به پرسشهایی چون چیستم و چه می خواهم، پاسخ می دهد و از طریق آن به ابعاد شخصیت خود، نوعی هماهنگی و انسجام نسبی می بخشد و از نظر روانی و رفتاری در زمان و مکان موضع یابی می کند [۵].

اعتماد اجتماعی

اعتماد، حالتی ذهنی است که بر مبنای آن فرد در حیات مدنی خویش تعاون، مدارا و همکاری با دیگران را احساس می کند. اعتماد اجتماعی انتظارات و تعهدات اکتسابی و تأیید شده از لحاظ اجتماعی که افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به سازمان ها و نهادهای اجتماعی دارند تعریف شده است [۶]. اعتماد به عنوان پدیده ای مدرن و در اساس همراه با مخاطره برای ظهور و سیطره سازمان ها و نهادها در زندگی روزمره بنیادی است؛ زیرا در بهترین حالت، آگاهی ما از نهادها ابتدایی است و علیرغم وابستگی همه جانبه ما به عملکرد این نهادها، هیچ کنترلی بر آن ها نداریم [۷]. گیدنز بین چهار نوع اعتماد بنیادین، اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم یافته و اعتماد نهادی تمایز قائل می شود. از این چهار نوع اعتماد، نوع اول بیشتر روان شناختی است. اعتماد بین شخصی معمولاً در جوامع سنتی که الگوهای سنتی بر آن ها حاکم است به چشم می خورد و اعتماد نوع سوم و چهارم بیشتر در جوامع مدرن به چشم می خورد. در این تحقیق بیشتر اعتماد بنیادین بین شخصی سنجیده شده است. منظور از اعتماد اجتماعی، چگونگی اطمینان و اعتماد شهروندان نسبت به یکدیگر است. افراد با امنیت اجتماعی کمتر، احتمالاً بیشتر دارای سبک زندگی اجباری می باشند و افراد دارای امنیت اجتماعی بالاتر، بیشتر سبک زندگی اختیاری را برمی گزینند. با عنایت به این مطلب که امنیت اجتماعی با ابعاد قابل مشاهده و اندازه پذیر امنیت شغلی و امنیت منزلتی مورد ملاحظه است و از سوی دیگر، میزان تأثیرگذاری انتخاب فردی- الزام اجباری، و میزان بروز آشکار و پنهان خصوصیات رفتاری، به عنوان ابعاد سبک زندگی مطرح هستند.

رابطه امنیت زنان و فضاهای شهری

پژوهشگران در چارچوب واقع بینانه ای امنیت را در واژه های سیاسی و انتظامی تعریف کرده اند و بطور کلی بیشتر آن را به معنی حمایت از ارزش ها و مقابله با خطرها و دشمن می دانند [۸]. جین جیکوبز، نظریه پرداز بزرگ شهری (۱۹۶۱)، در تبیین امنیت شهری به تعامل فضای فیزیکی و فرآیندهای اجتماعی که محیط را می سازند توجه نموده و بر فعال بودن فضا به عنوان عاملی در ایجاد یک محیط امن و موفق تا کید کرد. جیکوبز ایجاد حرکت، استفاده های فعال از سطح خیابان و فعالیت های خیابانی و مراقبت های طبیعی از این فعالیت ها را به عنوان مولفه هایی در جهت ساختن یک محیط خوب شهری قلمداد میکنند. اسکار نیومن (۱۹۷۲) نیز در باب فضاهای قابل دفاع عنوان می کند که مردم و طرح ها در یک "شهر خوشونت آمیز"، از رو یکردهای مشابه در رفتارهای اجتماعی و در جهت توسعه یک محیط امن، پیروی می کنند. اخیراً کار تیم بیل هیلیر با استفاده از نرم افزار اسپیس سینتکس نیز در بعد کالبدی، تجمیع خیابان ها و لایه های آن را به عنوان مولفه های کلیدی در ایجاد یک محیط امن شهری معرفی کرده اند. از نظر این گروه بهترین محیط های شهری آنهایی هستند که بخوبی با الگوی شهر یکپارچه شده اند و امنیت عمومی را ترویج می کنند [۹].

جداسازی جنسیت در ساختارهای قراردادی فضای شهری در توانایی های مختلف و حقوق حرکت در میان فضا و همین طور در زمان بندی آن به چشم می خورد. به نظر می رسد که فضا تسهیم شده اما در زمان های مختلف. هراس عظیم زنان از فضای شهری، آنان را در استفاده از فضا در زمان محدود می کند. فضای شهری ساختار اجتماعی معطوف به جنسیت را مجسم می کند و محتوی تجربه های جنسیت گرا از شهر است. این تجربه برای طراحان شهری می تواند روشنگر و فوق العاده باشد که زندگی روزانه یک

سومین کنگره بین المللی معماری و شهرسازی معاصر خاورمیانه

3rd International Congress
on Contemporary Architecture and Urbanism in the Middle East

فضای عمومی را دیده و یا یک فضای مشخص را در طول فصول مختلف مشاهده کنند؛ که خود یک انسان شناسی اجتماعی و شناخت آن فضا است. به طور مثال، تغییر ریتم و ضربان آن، زمانی شلوغ و زمانی ساکت، استفاده افراد مختلف از فضا، در زمانی بیشتر زنان و در بقیه زمان ها مردان به چشم می خوردند. چرخه فعالیت ها نیز اساساً بسته به فصول تغییر می کنند [۱۰].

زنان به عنوان نیمی از جمعیت جهان که باید بهره مند از حقوق شهروندی به عنوان شهروند کامل باشند، باید در فضای شهری حضور یابند و هم اکنون صورت حضور آن ها از سوی همگان پذیرفته شده بنابراین باید شناخت و درک نیازهای زنان از یک طرف و ایجاد حقوق مدنی و قانونی در رابطه با حضور زنان در فضای شهری از طرف دیگر، به عنوان مهمترین اصل در طراحی و برنامه ریزی فضاهای عمومی شهری فارغ از بحث های جنسیتی و فضاهایی برای لذت تمام گروه های استفاده کننده مورد توجه قرار گیرد. همچنین فرانک (۱۹۸۸) معتقد است ارتباطات زنان در محیط و با دیگران به فعالیت و حرکت های ارتباطی تاکید دارد و زنان بر ارتباط با مردم، جامعه و شهر بیشتر از انجام وظایف تاکید دارند، در حالیکه مردان بر جدایی روابط تاکید دارند. در این جا به چهارچوب مفهومی امنیت شهری در مشارکت و فعالیت زنان در شهر اشاره میشود:

فعالیت ها اساس ساختار یک فضا هستند. اینکه کاری برای انجام دادن وجود داشته باشد، باعث می شود که افراد دلیلی برای وارد شدن به فضا و خروج از آن داشته باشند [۱۱]. از دیدگاه برخی نویسندگان، به دلیل تفکر غالب مرد سالارانه، با وجود گسترش فعالیت های اقتصادی و شرکت همه جانبه زنان در امور اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی (علاوه بر نقش قبلی آنها) که نیازمند حضور فعالانه آنها در شهر و فضاهای عمومی شهری است، هیچ گونه تلاشی مبنی بر ایجاد و خلق فضاهای شهری نپذیرفته است و تمامی مطالعات در حد تعیین و بررسی میزان امنیت زنان در شهر بوده است [۱۱].

مطالعات آشکار می سازد که زنان مشارکت در فعالیت هایی را که لازمه بودن در موقعیتی است که احساس امنیت در آن نمی کنند را ترجیح نمی دهند. آنها از پیوستن به فعالیت هایی که در عصر اتفاق می افتد، خودداری کرده و از پذیرفتن مشاغل که حضور آنها با خطر مواجه باشد، مخالفت ورزیده و حتی در کارهای اجتماعی که در مکان های مردانه اتفاق می افتد، شرکت نخواهند کرد [۱۲].

به طوری که تحقیقات جیکوبز و نیومن نشان می دهند، احساس امنیت نه تنها مربوط به زنان، بلکه به سطح فعالیت خیابان و به تأثیر ایجاد نظارت غیررسمی مرتبط است. خشونت علیه زنان، تهدید شدن، ارباب، آزارهای فیزیکی به طور قابل توجهی مانع از تحرک زنان در شهر می شود. اکثر زنان در شهرهای بزرگ به دلیل احساس ناامنی، تحرک و فعالیت های خود را محدود می سازند. ترس زنان از خشونت و جنایت، شیوه زندگی، روال عادی آن و طریقه تجربه آنان از فضاهای شهری و قلمرو عمومی را به طور خاص تحت تأثیر قرار می دهد [۱۳].

۴- شاخص های کالبدی ارتقاء امنیت شهری

از دیدگاه برخی نویسندگان، به دلیل تفکر غالب مرد سالارانه، با وجود گسترش فعالیت های اقتصادی و شرکت همه جانبه زنان در امور اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی (علاوه بر نقش قبلی آنها) که نیازمند حضور فعالانه آنها در شهر و فضاهای عمومی شهری است، هیچ گونه تلاشی مبنی بر ایجاد و خلق فضاهای شهری مطلوب آنان در جامعه و یا مناسب سازی فضاهای موجود، صورت نپذیرفته است و تمامی مطالعات در حد تعیین و بررسی میزان امنیت زنان در شهر بوده است [۱۱].

شاخص های در نظر گرفته شده برای سنجش بعد کالبدی ارتقای امنیت زنان در فضاهای شهری عبارتند از:

الف- حمل و نقل زنان در شهر

استفاده از حمل و نقل عمومی و غیر موتوری، لازمه داشتن عدالت اجتماعی است و حق افراد است که با ایمنی کامل از خدمات عمومی برای تردد خود درون شهر استفاده کنند. نکته مهم این موضوع به ویژه با تأکید بر مسائل مرتبط بر جنسیت در این است

سومین کنگره بین المللی معماری و شهرسازی معاصر خاورمیانه

3rd International Congress
on Contemporary Architecture and Urbanism in the Middle East

که تحقیقات نشان داده است که زنان معمولا بیشتر از اتوبوس استفاده می کنند. اما حمل و نقل عمومی با دو خطر اصلی روبرو است نخستین مشکل ناشی از انتظار کشیدن مسافران در ایستگاه های دور یا خلوت اتوبوس و مترو است که زمینه را برای دزدی و خشونت فراهم می سازد، دوم کمبود کارکنان و نگهبانان در ایستگاههای دور و خلوت باعث ناامنی و هراس بیشتر زنان می شود. نتایج یک تحقیقات در استرالیا نشان داده است که زنان به طور عموم از مواردی نظیر بیرون رفتن در شب، موقعیت های ابتدایی و یا انتهایی در سفرهای حمل و نقل عمومی، مثل منتظر ماندن در یک ایستگاه اتوبوس و یا پیاده روی از ایستگاه به سمت ماشین پارک شده، استفاده از پارکینگ های مرکز شهر بویژه در شب و اگر طبقاتی باشند، رانندگی تنها در شب، فضاهای باز و حومه ای و زیرگذر ها و کوچه های بن بست، واهمه دارند [۱۴]. همچنین در زمینه اجتماعی، نتایج نشان داد که هرچه احساس اعتماد به نفس زنان بیشتر بوده است (خواه به دلیل شغل یا جایگاه اجتماعی)، احساس امنیت آنان در فضاهای تردد بیشتر بوده است و زنانی که روزانه و به طور منظم به سطح شهر می آیند در مقایسه با دیگر زنان از آرامش خاطر و احساس امنیت بیشتری برخوردارند و خودیاری تر هستند [۱۵]. موارد مختلفی برای بهبود ضریب امنیت عمومی در مؤلفه های حمل و نقل شهری مطرح شده است که بر مسائلی تأکید دارند که نه تنها ابعاد فیزیکی بلکه ابعاد روانی استفاده از مؤلفه های حمل و نقل شهری را در بر می گیرد.

ب- خوانایی فضای شهری

خوانایی اصولا به درجه درک از یک فضا و وضوح آن بر می گردد و اینکه فضای مورد نظر از یک الگوی منسجم برخوردار باشد. وقتی فضایی خوانا است به احساس راحتی و امنیت کمک می کند و بر عکس هنگامی که علائم راهنما وجود ندارند و فضا گیج کننده است، احساس امنیت از بین می رود [۱۶]. که به شهرت محیط و میزان آشنایی فضا اشاره مختصری میشود:

پ- شهرت محیط

زنان معمولا به مکان هایی خاص برچسب می زنند و آن ها را بدنام و ناامن تلقی می کنند و این معمولا به علت وقوع و انتشار خبر حادثه ها در این گونه اماکن است و یک توافق دسته جمعی حاصل می شود که آن مکان ها "بد" هستند. چنین تصویری از مکان ها نقشی محوری در احساس ناامنی و تصمیم گیری برای اجتناب از آن ها دارند و در واقع جنبه های اجتماعی در ایجاد این تصورات مکان ها شرکت می کنند. البته ممکن است این تصورات مجازی باشند و این همان تفاوت ظریف بین امنیت ذهنی و عینی فضا است. بنابراین سنجش شهرت اجتماعی یک فضای فیزیکی و ارتقای آن می تواند در ارتقای حس امنیت زنان موثر باشد.

ت- آشنا بودن فضا

غربت و اضطراب آن را از بین می برد، به مردم در مسیر یابی کمک می کند و از گم شدن احتمالی و ترس ناشی از آن جلوگیری می کند. همچنین این مساله علاوه بر ساخت اماکن و فضاهای آشنا، می تواند در قالب مبلمان شهری با سبک های آشنا نظیر نیمکت ها و سطل ها، کیوسک های تلفن و پناهگاه های اتوبوس و نظایر آن که از جمله عناصر الحاقی به محیط محسوب می شوند، نیز قابل حصول باشد. البته استفاده از سبک های آشنا به معنی نفی طرح های مدرن و نوآوری نخواهد بود و در واقع نکته مهم در ترکیب کردن سبک های آشنا و جدید بطوریکه برای مردم قابل درک و استفاده باشد، است [۱۷].

۵- جمع بندی و ارائه راهکارهای طراحان برای ارتقاء امنیت و حضور پذیری زنان

در راستای عوامل مرتبط با فعالیت و حضورپذیری زنان در فضاهای شهری برخی پیشنهادات کلی مرتبط با شاخص های بررسی شده ارائه میشود که عبارتند از:

سومین کنگره بین المللی معماری و شهرسازی معاصر خاورمیانه

3rd International Congress
on Contemporary Architecture and Urbanism in the Middle East

- ۱- حفظ تنوع کاربری فضا ود رصورت لزوم تغییر یا تبدیل کاربری های محیط نظیر:تبدیل کلیه انبارها به کاربری مسکونی و احیای مجدد بافت های راکد و منفعل.
- ۲- حفظ حیاط شبانه محیط به کمک ایجاد کاربری های فعال در شب.این کاربری ها ترجیحا باید جاذب مخاطبین بصورت خانوادگی باشند تا موجب چیرگی فضا توسط جوانان و گروه های خاص نشوند.
- ۳- طراحی فضاهای رها شده و جلوگیری از به وجود آمدن فضاهای رها شده در سطح فضای شهری و محلات می تواند امنیت محیطی را بالا برد.
- ۴- افزایش نظارت طبیعی بر فضا، با استفاده از کاربری های با نماهای فعال رو به خیابان.
- ۵- طراحی فضاهای خوانا و قابل تشخیص و استفاده از علائم و نشانه هایی جهت مسیریابی و جلوگیری از احساس گیج شدن و ترس از گم شدن و نا امنی ناشی از آن.
- ۶-مهمترین عامل در ایجاد دسترسی مناسب در فضای شهری، خصلت پیاده راه واری فضای شهری برای زنان است؛ به این منظور وجود بلوکهای طویل بدون نفوذپذیری در بدنه ها و دانه های درشت دانه توصیه نمی شوند.
- ۷- فضاهای بازی کودکان یا نگهداری فرزندان در کنار فعالیت های دیگر باید دارای کالبد مناسب، طراحی، رنگ آمیزی و برای جلب توجه کودکان و مناسب آنان طراحی شود تا کودکان میل و رغبت به ماندن در آن مکان ها را داشته باشند و در نهایت زنان به راحتی بتوانند در فضاهای شهری فعالیت کنند.

سومین کنگره بین المللی معماری و شهرسازی معاصر خاورمیانه

3rd International Congress
on Contemporary Architecture and Urbanism in the Middle East

۶- نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف شناخت معیارهای اثرگذار بر میزان فعالیت های زنان در فضاهای شهری با استفاده از مطالعات کتابخانه ای انجام شد. میزان فعالیت های زنان در فضاهای شهری به عوامل گوناگون کالبدی و اجتماعی مرتبط با نیازها و اولویت های این گروه جنسیتی موجب آن شد، که زنان به عنوان گروه های آسیب پذیر در مقابل اثرات نا امنی شهری محسوب شوند. به رغم پیشینه تحقیق ، مطالعات پژوهش حاضر نشان داد که امنیت باید توسعه یابد تا مواردی همچون مهاجرت ، پناهندگان ، جنایات و وخامت نظم عمومی و رویارویی خشونت داخلی را نیز دربرگیرد. این مهم میتواند راه گشا و افق پژوهش های آتی قرارگیرد.

سومین کنگره بین المللی معماری و شهرسازی معاصر خاورمیانه

3rd International Congress
on Contemporary Architecture and Urbanism in the Middle East

منابع

- ۱- گلی، علی / ۱۳۹۰ / زنان و امنیت در فضای عمومی شهری (مطالعه موردی: پارک آزادی شیراز) / جامعه تاریخی، د ۳ ش ۲
- 2- Rosewarne, Lauren (2005) "The men gallery, Outdoor advertising and public of Melbourne, Victoria, Womens Studies International Forum 28, www.elsevier.com/locate/wsif.
- ۳- پاپلی - یزدی، محمد حسین؛ رجبی سناجردی، حسین، ۱۳۸۲، نظریه های شهر و پیرامون، تهران، انتشارات سمت.
- ۴- ابادری، یوسف؛ صادقی، سهیلا؛ حمیدی، نفیسه. (۱۳۸۷). «احساس ناامنی در تجربه زنانه از زندگی روزمره»، فصلنامه پژوهش زنان، دوره ۶، شماره ۱، ص ۱۰۳ - ۷.
- ۵- ک. شیخاوندی، داور، ناسیونالیسم و هویت ایرانی، تهران، مرکز بازشناسی اسلام و ایران، ۱۳۸۰.
- ۶- مدیری، آتوسا (۱۳۸۵). «جرم، خشونت و احساس امنیت در فضاهای عمومی شهر»، فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۲، ص ۲۸ - ۱۱.
- ۷- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۰). جامعه شناسی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.
- 8- Brownlow, Alec (2005), A geography of men's fear, Department of Geography and Urban Studies Temple University, Philadelphia, PA 19122, Geoforum 36, www.elsevier.com/locate/geoforum
- 9- Boyle, Julie & Dr Findlay, Catherine and Forsyth, Leslie (2001), An Investigation into Women's Perceptions of Fear and the Design of the Urban Environment, Open space, Edinburgh College of Art, School of Architecture, Tourism Management, p5-16, London.
- 10- Carmona, M. Heath, T. Oc, T. Tiesdell, S. (2005). "Public Places, Urban Space". Architectural Press, Elsevier.
- 11- Seifaei, M. (2005). "Utility Study of Urban Public Spaces for Special Social Groups (females) Utilization in Participatory Planning", Degree of Master of Art in Urban and Regional planning. Department of Urban and Regional Planning School of Art, Tarbiat Modarres University. [In Persian].
- 12- Franck, K. A., & Paxson, L. (1989). "Women and Urban Public Spaces, in public places and spaces". (pp. 121-146): Springer.
- 13- Bell, W. (1998). "Women and Community Safety". Safer Communities: Strategic Direction in Urban Planning, 10-11.
- 14- Bell, Wendy (1998), Women and Community Safety, Bell Planning Associates South Australia, NO 32, pp 1-26.
- ۱۵- زنجانی زاده اعزازی، هما (۱۳۸۱)، زنان و امنیت شهری، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، شماره ۳۴، ص ۲۳ - ۱۴
- 16- H. Russ, Thomas: "SAFE CITY STRATEGY", Site Planing An Design Handbook, New York, Graw-Hill Companies, November 2006.
- 17- Burton, Elizabeth and Mitchell Lynne (2006), Inclusive Urban Design, Streets for Life, Architectural Press, First edition, UK.
- 18- www.pps.org (2005).